

GEBED OM ONTFERMING

Onze dagen rijgen zich aaneen
en gaan maar al te vaak voorbij,
zonder werkelijk indruk na te laten.

Wij offeren ons leven
aan de dagelijkse gang van zaken,
en wat u erin gelegd is aan belofte en troost,
aan schoonheid en liefde,
het leeuwendeel ervan gaat
onopgemerkt aan ons voorbij.

Misschien is het daarom dat wij hier naartoe kwamen,
omdat wij een vaag heimwee koesteren
naar een ander bestaan,
doorlicht van een geheimenis waar geen woorden voor zijn.
daarom, zie ons aan en hoor ons gebed:

...

Omdat er altijd zoveel móet
en omdat onze spankracht zo beperkt is,
hebben wij geen oog meer voor
wie en wat zich aan pijn en moeite
aandient om ons heen.

Willens en wetens,
omdat wij ervoor kiezen:
(ook wijzelf zijn tekort gedaan – ben ik mijn broeder's hoeder?),
of óngewild, omdat wij blind geworden zijn
voor alle leegte en gemis
in het hart van hen met wie wij leven.

Misschien is het daarom dat wij hier naartoe kwamen
Omdat wij een vaag heimwee koesteren

Naar een ander bestaan
doorlicht van een geheimenis waar geen woorden voor zijn.
daarom, zie ons aan en hoor ons gebed:

...

Verder weg of ronduit ver
van wat ons dagelijks in kringen rond doet gaan
is een wereld vol onopgeloste vragen en problemen,
overweldigend in getal en hevigheid,
zozeer dat wij er stil van worden,
en machteloos of cynisch zelfs.
Terwijl de wereld almaar kleiner wordt,
raken wij stuurloos en
neemt de vervreemding toe.

Op welke manier en waar en hoe
kan voor betrokkenheid
een leefbare en zinvolle vorm worden gevonden?
Misschien is het daarom dat wij hier naartoe kwamen
Omdat wij een vaag heimwee koesteren
Naar een bestaan
doorlicht van een geheimenis waar geen woorden voor zijn.
daarom, zie ons aan en hoor ons gebed:

...

V.: God schenke ons vergeving, bevrijding, vertrouwen en hernieuwde
toewijding, door Jezus Christus, onze Heer.

GEBED

Dat de oude woorden
die wij hier bewaren, koesteren en met elkaar delen,
onze harten zullen verlichten,
ons troost zullen bieden
en ons optillen
naar een durende, dankbare vreugde.
Door Jezus Christus, onze Heer.

PREEK

Voor wie een beetje vertrouwd is met kerkdiensten, protestant of katholiek, zal de bede 'Kyrie eleison', 'Heer ontferm u' niet onbekend zijn. Hier in de kerk zingen wij deze woorden elke zondag drie maal, na het eerste gebed. Waarschijnlijk staan wij er dan niet bij stil dat de oorsprong ervan gelegen is in de genezingsverhalen uit de evangeliën van Mattheus, Markus en Lukas. Het is de manier waarop wie zich kwetsbaar weet een appèl doet op God of Jezus. Dat gebeurt dus ook in het verhaal uit Lukas dat vanmorgen centraal staat. Daarin roept een man die langs de weg zit: 'Jezus, Zoon van David, eleison me'. Dat is Grieks voor 'ontferm je over mij'.

Deze smeekbede is het emotionele hart van de cantate waar we straks naar zullen luisteren, 'Erbarm dich mein'. U zult het horen in de aria van de sopraan en de alt. En even later vertolkt de tenor hetzelfde verlangen in zijn recitatief: 'Ach geh nicht voruber!...' 'Ich fasse mich und lasse dich nicht ohne deinen Segen.' Ontferm je over mij ... Het zou kunnen dat deze woorden in de loop van de jaren tot niet meer dan een formule zijn geworden. Maar als dat zo is, kan het bijna niet anders dan dat de toonzetting van Bach zal helpen om de oorspronkelijke gevoelswaarde ervan terug te vinden.

Maar voordat wij gaan luisteren naar de cantate die bij ons verhaal van vanmorgen geschreven is, wil ik eerst eens met u nadenken over de vraag wat er met dat 'Heer ontferm u over ons' gezegd wil zijn. Waarom legt iemand als Lucas deze woorden in de mond van die afhankelijke man die langs de kant van de weg ligt? Welke emotie of welk verlangen brengt die man tot uitdrukking?

Het ligt misschien voor de hand om dit korte verhaal te lezen als de beschrijving van een kleurrijk tafereel dat zich afspeelt in een drukbelopen straat in het Jericho uit het begin van onze jaartelling: langs de kant van de wet zit een blinde bedelaar, tal van passanten gaan even argeloos als achteloos aan hem voorbij. Een enkeling werpt hem wellicht een aalmoes toe maar dat is het dan ook. Totdat die wonderdoener uit Nazareth zich ermee bemoeit en de man zijn gezicht teruggeeft.

Maar wie het zo leest, gaat ten enenmale voorbij aan de literaire en religieuze dubbelzinnigheden in de tekst. Alleen al het simpele feit dat deze regels gedurende duizenden jaren met zoveel eerbied zijn doorgegeven, wil zeggen dat er steeds weer mensen waren die zich realiseerden dat het meer is dan een verhaaltje uit de oude doos. Zij herkenden zichzelf in wat er verteld wordt. Het was alsof zij in een spiegel keken. En wat zij zagen was noch tijdloos, noch gebonden aan een plaats.

Een van de dingen die Lucas heel invoelbaar laat zien, is de kloof tussen twee manieren van in het leven staan. Aan de ene kant diegenen die hun dagen slijten in een tevreden en welhaast zelfgenoegzame haast. Zij kennen het klappen van de zweep maar dat deert hen niet of nauwelijks want zij weten hoe ermee om te gaan. Met de nodige souplesse spelen zij het spel zoals het gespeeld wil worden.

Dat het leven dikwijls hard is en complex hebben zij aanvaard. Zij pareren die hardheid en complexiteit met een zeker gemak.

Aan de andere kant van de kloof ligt die man waarover ons verhaal vertelt. Er wordt aan hem voorbij gegaan, zowel letterlijk als figuurlijk. Toch bedeeft Lucas hem de hoofdrol toe. Lucas vraagt, met andere woorden, zijn lezers hun oog eens op hem te laten vallen. Hij staat voor wie om welke reden dan ook niet mee kan komen en in de marge van het met elkaar samenleven is beland.

Twee manieren van in het leven staat met er tussenin een toch gapende kloof. Nu kunnen we hierin twee soorten of typen mensen herkennen en onszelf in alle rust afvragen tot welke groep wij onszelf kunnen rekenen maar we zouden ons ook kunnen realiseren dat wij het nodige gemeen hebben met beide typen mensen. Het ongeduldig voorbij gaan aan wat niet aan de norm voldoet en waar we pijn aan lijden of ons voor schamen, is vrijwel niemand vreemd. Maar dat wil niet zeggen dat er maar heel weinig mensen zijn die zich tegelijkertijd niet ergens van binnen óók miskend, niet gekend, niet herkend of belangeloos bemind weten. Met andere woorden: dit verhaal nodigt de lezers en toehoorders uit om zich niet alleen te herkennen in die drukke passanten maar om zich bovendien te identificeren met die man die smeekt om ontferming.

‘Jezus, Zoon van David, ontferm je over mij!’ Wat is de lading van die woorden? Wat vraagt hij in feite? Ik vermoed dat het iets is als: leef met mij mee, heb oog voor mij, wees mij genegen en laat me voelen dat ik niet alleen ben. Hij vraagt niet om geld of om eten. En ook niet om een wonder of om genezing. Hij vraagt om nabijheid. Eigenlijk tekent dit zijn toestand meer dan welke omschrijving van zijn uiterlijk dat zou kunnen doen. Waar hij onder lijdt, is het isolement waar hij in zit. ‘Zie en herken toch wie ik werkelijk en uiteindelijk ben!’

Degenen die aan hem voorbij gaan, de passanten, zij bitsen hem toe dat hij zijn mond moet houden. Het zal rumoerig zijn geweest in de stad maar die onnozelaar daar langs de weg moet zich er buiten houden. Hij moet zijn plaats kennen. Lángs de weg; niet er óp.

Het verhaal schetst hoe de mensen aan weerszijden van de kloof zich tot elkaar verhouden. Of liever gezegd, zo verhouden die twee kanten van onszelf zich tot elkaar. Dat waar we op vertrouwen en waar we handig in zijn én dat waar we een lastige verhouding mee hebben, waar we ons wellicht schuldig over voelen maar wat op gezette tijden om aandacht vraagt. Om ontferming.

Nog even iets over wat ik 'de passanten' heb genoemd, zij die voorbij gaan aan wat kwetsbaar is, dus ook aan hun eigen kwetsbaarheid. Zij zijn thuis geraakt in een manier van denken en doen die eigenlijk vooral hun status quo bevestigt. Zij zijn gaan geloven dat daarin ook hun bestemming ligt. Zodra zich pijn of angst aandient, weten zij hun zinnen te verzetten. Zij verstoppen hun onmacht en het besef sterfelijk te zijn in allerhande meer en minder in het oog springen gewoontetjes en verslavingen.

Hoe anders vergaat het de man langs de kant van de weg. Het is hem niet gegeven weg te lopen voor wat hem bezwaart en beknelt. Niets wijst erop dat hij zich schaamt voor wie en wat hij is. Alles is zoals het is. Maar dat neemt niet weg dat hij ernaar hunkert gezien te worden. Hij bidt bevrijd te mogen worden van zijn isolement. En hij maakt dat kenbaar door het uitspreken van die paar woorden: 'Ontferm je over mij.'

Toen ik het van de week met iemand over deze tekst had, zei hij: 'Dus door alleen die paar woorden over zijn lippen te krijgen, erkent hij zijn kwetsbare afhankelijkheid. Daarmee maakt hij zich los van de gehaaste passanten die

vooral van zichzelf vervuld zijn. In tegenstelling tot wat zij doen, houdt hij halt bij wie hij in wezen is. Vanuit zijn naaktheid vraagt hij om aandacht. En precies daarmee begint zijn genezing.' Met die observatie legde hij, dat denk ik werkelijk, de kracht van de man langs de kant van de weg bloot.

Wat misschien ingewikkeld is, is hoe we ons Jezus in zo'n verhaal moeten voorstellen? Welke rol heeft hij; hoe stelt Lucas zich dat voor? Ik vermoed dat ik daar iets over moet zeggen. Is Jezus in een dergelijk verhaal een personage van vlees en bloed dat toevallig op die dag de stad met een bezoek vereert? Is hij een wonderdoener of een tovenaar? Of mogen we hem begrijpen als een stem die klinkt, in mij of buiten mij om .. ? Zou Jezus de naam kunnen zijn van de stem die mij uitnodigt de vraag te stellen wie ik nu eigenlijk ben? En waar ik uiteindelijk naar verlang? De stem die mij ertoe aanzet bij mijzelf te rade te gaan en mij af te vragen waar mijn diepste hoop op is gevestigd?

'Dat ik ziende mag worden'. 'Zorg dat ik weer kan zien ...' Het Griekse woord dat Lukas hier kiest -het is in de vertaling die wij lezen goeddeels verdwenen- heeft een dubbele bodem. Het betekent eigenlijk vooral 'opzien'. Eigenlijk staat er dus: 'Ik zou zo graag weer omhoog willen kunnen kijken'. Het gaat dus niet zozeer om het wel of niet functioneren van zijn ogen maar om iets heel anders. Omhoog zien, is oog hebben voor de hemel. In staat zijn om te zien, en ik zeg dat nu met mijn eigen woorden, onder welke of onder wiens paraplu ik geborgenheid en liefde vind. Omhoog zien is: gesterkt worden in je geloof, in je vertrouwen dat je ondanks je hulpeloze onmacht niet alleen bent maar dat je ergens bij hoort en deel van uitmaakt.

En dan antwoordt Jezus: word ziende. Kijk hoog Sammy, kijk omhoog want daar is de blauwe lucht ... !

Als u mij dat toestaat, even een kort, persoonlijk intermezzo. Vanmorgen is voor mij een zondermeer bijzondere ochtend is. Over ruim een maand ga ik met emeritaat en dat betekent dat dit waarschijnlijk de laatste keer is dat ik op deze kansel sta. Ik neem vanmorgen afscheid van de rol die ik als voorganger in deze kerk, waar ik ook met zoveel plezier als predikant heb gewerkt, heb mogen spelen. Toen ik las welke cantate Jos van der Kooy voor vanmorgen gekozen had, was ik daar blij mee. Want wat Lucas met dit verhaal schildert, is wat mij betreft de kern van wat in elk geval mijn geloven bepaalt. Liever gebruik ik overigens het woord vertrouwen in plaats van het woord geloven.

Vertrouwensvol het leven tegemoet treden, kan helpen om zo stevig in je schoenen te staan dat het lukt om alles wat er niet toe doet los te laten, om je niet langer te hoeven verschansen in je verworvenheden en wat dies meer zij. Wie begenadigd is met vertrouwen en dus zijn angsten heeft afgelegd, zal zich zonder omhaal kunnen en durven vereenzelvigen met ook zijn kwetsbare kanten – met wie er aan de kant van de weg beland is.

Zo bezien vindt er in dit verhaal een omkering van rollen plaats. Nu Sammy vrijmoedig, verwachtingsvol en ontvankelijk omhoog kijkt en zich vergaapt aan de blauwe lucht, nu valt op dat de in zichzelf gekeerde passanten blind zijn. Zij hebben dáár immers geen oog voor!

In de aanloop naar Pasen zullen hier verhalen gelezen worden over hoe het mooiste en het meest kostbare dat ons is toevertrouwd teniet wordt gedaan en wordt vertreden. In kerken en in concertzalen zal muziek klinken die deze, mag ik zeggen, waarheid verklankt. Dat wij daartoe de euvele moed hebben, dat wij dat onder ogen durven komen, ieder jaar weer, is omdat ons is aangezegd dat precies dat wat vertreden en teniet wordt gedaan wordt uiteindelijk de langste adem zal blijken te hebben.

Amen

(bij het schrijven van deze preek heb ik dankbaar gebruik gemaakt van de preek die ds Margreet Klokke op zondag 28 maart 2004 over dezelfde tekst in de Kloosterkerk heeft gehouden. PL)

VOORBEDEN - STIL GEBED - GEBED DES HEREN

Voor alle mensen die zich verlaten weten,
voor allen die hun lot niet kunnen dragen,
voor hen die lijden
en geen zin of uitkomst meer zien.

Voor allen die opstandig zijn
of uitgedoofd, verlamd;
voor hen die verbeten zijn en verbitterd,
schamper en cynisch
bidden wij
maak hen mild, open hun ogen opnieuw
voor de goedheid die er onder mensen mogelijk is.

Voor allen die gewantrouwd worden,
die leven onder de druk
van verdachtmaking en kwaadsprekerij.
Voor hen wier zelfvertrouwen wordt ondermijnd
door het harde oordeel van anderen.
Voor allen die geen begrip ontmoeten,
geen woord dat hen geneest,
geen mens die hen aanvaardt.

Voor allen die geremd en angstig zijn,
voor hen wier geweten verkrampd is en onvrij,

voor allen die onrustig zijn en gespannen,
onzeker, ten einde raad.

Voor allen die moedeloos worden
bij het zien van alle kwaad in deze wereld,
maar ook voor hen die optimistisch zijn,
voor allen die kracht uitstralen
en vriendschap kunnen geven:
dat zij staande blijven als zij worden beproefd
en nooit ontbreken in ons midden.

In de stilte van dit moment ...

...

Onze Vader die in de hemel zijt,
Uw naam worde geheiligd,
Uw koninkrijk kome,
Uw wil geschiede
op aarde zoals in de hemel.
Geef ons heden ons dagelijks brood
en vergeef ons onze schulden,
zoals ook wij onze schuldenaars vergeven.
En leid ons niet in verzoeking
maar verlos ons van den boze.
Want van U is het koninkrijk
en de kracht en de heerlijkheid
in eeuwigheid. Amen.